

Hvordan er utviklingen i de norske ternebestandene?

De fleste som ferdes langs kysten opplever at ternene kan være svært vanlige enkelte år, og helt fraværende fra store områder året etter. De siste 5-10 årene har jeg ofte fått spørsmål fra bekymrede personer om hvor ternene har blitt av, så tilsynelatende har det blitt mindre av dem. Betegnende er kanskje historien om de jeg møtte på Trøndelagskysten sommeren 2002. De var så glade for at ternene endelig var tilbake, og at de hekket i området for første gang på mange år. Nå kunne de endelig få samlet egg til eget forbruk! Det var tydeligvis flere som tenkte det samme, for det tok ikke lang tid før kolonien var tom – og ternene borte igjen!

Rødnebbterne på Svalbard.
Foto: Ingar Jostein Øien.

Av Svein-Håkon Lorentsen

Hvordan står det til med hekkebestandene i Norge?

Både makrellterne og rødnebbterne er vanlige hekkefugler i Norge. Hovedtyngdene av bestandene finnes langs kysten, men det er også mange som hekker i innlandet. I Storbritannia og Irland hekker ca. 10-20% av makrellternebestanden og kun noen få prosent av rødnebbternebestanden i innlandet (Mitchell m. fl. 2004). Hvordan dette forholder seg i Norge er ukjent, men tilsynelatende er rødnebbternene i Norge vanligere i innlandet enn det de er i Storbritannia (Spikkeland 1994). Mens noen av de kysthekkende bestandene overvåkes i visse deler av landet,

mangler man stort sett oversikt over bestandsutvikling for de som hekker i innlandet. Problemet med å overvåke ternene er at koloniene ofte flyttes fra år til år (f. eks. Walsh m fl. 1995) slik at man som regel må overvåke mange (potensielle) kolonier innenfor et større område for å få et fullgodt bilde på bestandenes utvikling. Heldigvis har man vært i stand til å gjøre dette i noen få områder i Norge.

Det er til nå ikke foretatt noen samlet vurdering av de to terneartenes bestandssituasjon i Norge. Denne informasjonen finnes spredt i mange forskjellige publikasjoner og i private notatbøker, og ikke alt er like tilgjengelig. Jeg forsøker her å summere det som

er kjent om bestandenes utvikling langs norskekysten gjennom de siste tretti årene. Det er sikkert informasjon som ikke er med her, og hvis noen sitter på slik informasjon hadde det vært fint å få en tilbakemelding. For oversiktens skyld presenteres her bestandsdata innenfor de dominerende havsystemene langs norskekysten; Skagerrak (kystområdet fra svenskegrensa til Lista, 7°E), Nordsjøen (kystområdet fra Lista til Stadt, 62°N), Norskehavet (kyst fra Stadt til fylkesgrensa Nordland/Troms, 69°30'N) og Barentshavet (kystområdet fra fylkesgrensa Nordland/Troms til russegrensa) (Moy m. fl. 2003). I mange tilfeller følger ikke fylkesgrensene disse inndelingene, og jeg har derfor

inkludert fylkene i de havsystemene der hoveddelen av deres kyststrekning ligger innenfor.

Skagerrak

Skagerrakkysten er uten tvil det kystavsnittet som har de beste langtidsseriene på terner. Dette skyldes i første rekke at det er mange av NOF-avdelingene som har vært opptatt av utviklingen i sjøfuglbestandene i og utenfor verneområdene, og at fylkesmennenes miljøvern- og overvåkingstjenester har vært interessert i å finansiere kostnadene med å få gjennomført tellinger. Skagerrakkysten er uten tvil også det kystavsnittet der det er størst press på sjøfuglkoloniene fra båtfolk og turister.

I deler av Skagerrak-området, Vest-Agder og Telemark, overvåkes makrellterner gjennom *Det nasjonale overvåkingssystemet for sjøfugl* (Lorentsen 2005). I tillegg finnes det gode

og lange tidsserier/overvåkingsdata fra Østfold (Martinsen 2002), Aust-Agder (Steel i trykk, C. Steel pers. medd.) og innlandsfjordssystemene Steinsfjorden og Tyrifjorden i Buskerud (Larsen m.fl. 2005).

Både i Østfold og Aust-Agder har makrellternebestandene vært stabile i overvåkingsperiodene (tabell 1), selv om de også her varierer mye fra år til år og innen forskjellige områdetyper. I Aust-Agder har f. eks. makrellterne forsvunnet fra sjøfuglreservatene på 2000-tallet (C. Steel pers. medd.). I alle de andre fylkene har hekkebestandene gått kraftig tilbake (tabell 1). Makrellternebestandene i Tyrifjorden og Steinsfjorden holdt seg relativt stabil i perioden 1992-1998 men i de tre påfølgende årene ble det bare registrert en tredel av bestanden (Larsen m. fl. 2005). For hele perioden har det vært en signifikant nedgang. I Telemark

og Vest-Agder var hekkebestandene i 2005 bare 20% av gjennomsnittet for hele overvåkingsperioden, og trenden siden overvåkingen startet (1974 i Telemark og 1990 i Vest-Agder) har vært signifikant negativ (Lorentsen 2005).

Nordsjøen

For Nordsjøområdet foregår det ingen systematisk overvåking av ternebestandene, men det finnes likevel noen få tellinger som kan si noe om hvordan bestandene utvikles (tabell 1).

I Rogaland tyder tellinger foretatt av Fylkesmannen på at hekkebestandene av rødnebb- og makrellterne har gått kraftig tilbake siden starten av 1990-tallet. Tellinger foretatt i 2005 viste at ternene mer eller mindre hadde forsvunnet fra fjordene, men at det i ytre områder har vært spredt hekking. I Karmøy-området er det satt i gang målrettet jakt på mink, og dette har

Tabell 1. Bestandsutvikling for terner i Norge fordelt på arter (MT = makrellterne, RT = rødnebbterne) og fylke. Årsintervall viser første og siste år med data og endring pr år viser den gjennomsnittlige bestandsendringen pr år i tidsperioden. Trend er vist som - = signifikant negativ trend, 0 (-) / 0 (+) = stabil bestand, men en viss reduksjon (-) eller økning (+) i bestanden (ikke signifikant), + = signifikant bestandsøkning.

Region	Fylke	Art(er)	Årsintervall	Endring pr år (%)	Trend
Skagerrak	Østfold	MT	1974-2001	2,2	0 (-)
	Buskerud ¹	MT	1992-2001	-11,6	-
	Telemark	MT	1974-2005	-6,2	-
	Aust-Agder	MT	1994-2005	-3,0	0 (-)
	Vest-Agder	MT	1990-2005	-11,5	-
Nordsjøen	Sogn & Fjordane	MT/RT	1978-2005	-11,4	-
	Hordaland	MT/RT	1980-2004 ²	-8,5	0 (-)
Norskehavet	Nordland	RT+(MT?)	2000-2005	12,7	0 (+)
Barentshavet	Finnmark	RT	1989-2005	0,5	0 (+)

¹ Innlandsbestander

² Kun 4 tellinger i tidsperioden

lokalt gitt positive utslag for ternene (Fylkesmannen i Rogaland 2005).

I Hordaland er hekkebestandene av makrell- og rødnebbterne svært lave. I 1980 ble det talt noe over 2500 par i fylket. Tellinger i 1993 viste at hekkebestanden var halvert, og nye tellinger i 1998 viste nok en halvering! Nye tellinger i 2005 viste at hekkebestanden var redusert med 90% siden 1980 (Byrkjeland 1999, S. Byrkjeland pers. medd.).

Også i Sogn og Fjordane har det vært en kraftig nedgang i hekkebestandene av terner, og etter den negative utviklingen som ble registrert på 1990-tallet har ternene «i praksis vore «utdøydde» i Sogn og Fjordane i flere år, i alle fall i ytre kyststrøk» (Larsen 2005).

Norskehavet

Så vidt vites finnes det ikke gode langtidsserier på bestandsutvikling hos terner i Norskehav-regionen.

Fra Møre og Romsdal rapporteres om en nedgang i hekkebestandene av makrell- og rødnebbterne, fra estimerte antall på hhv. 2000 og 10-15000 par i 1975 til hhv. 1500 og 8-10000 par i 1995/96 (Folkestad & Loen 1998). Det antydes at hekkebestandene av de to artene holdt seg stabil i perioden 1955-1970.

I Sør- og Nord-Trøndelag observeres store årlige variasjoner i antallet terner som går til hekking. Det foregår ingen

systematisk overvåking i de to fylkene, men det antas at hekkebestandene av begge ternearter har gått kraftig tilbake siden 1970-tallet.

Gjennom *Det nasjonale overvåkingsprogrammet for sjøfugl* overvåkes terner sammen med måker på deler av Helgelandskysten (Lorentsen 2005). Dette datasettet dekker kun perioden 2000-2005, og viser at hekkebestanden er stabil, men, som andre steder, varierer mye fra år til år (tabell 1).

Barentshavet

Det beste (og eneste?) datasettet fra Barentshav-området er fra Slettnes i Gamvik kommune hvor Karl Birger Strann har overvåket rødnebbternebestanden årlig siden 1989. Det observeres her, som andre steder, årlige variasjoner, men bestanden har holdt seg stabil i den overvåkede perioden (tabell 1). I følge Strann er dette sannsynligvis også tilfellet for rødnebbternebestandene generelt i Troms og Finnmark innenfor denne tidsperioden. Det finnes betydelige bestander av rødnebbterne i Troms og Finnmark, men bestandene er sannsynligvis mindre enn for 30 år siden (K. B. Strann pers. medd.).

Hvordan står det til med ternene ellers i Europa?

BirdLife International (2004) har gjort en vurdering av bestandsstørrelser og

trender for begge terneartene, og det er ingen entydige bestandstrender over en europeisk skala (se tabell i Günther 2006). Data fra 9 europeiske land (minus Norge) viser at for makrellterne er det registrert stabile bestander i 3 land, positiv bestandsutvikling i 2, negativ i 2 og ukjent i 2. For rødnebbterne viser den samme tabellen at hekkebestandene i ett land har økt, bestanden har gått tilbake i 3 land, og det er registrert stabile bestander i 4 land. I ett land kjenner man ikke bestandsutviklingen.

Hva er årsaken til bestandsendringene?

Plukking av terneegg til eget forbruk er neppe årsaken til at bestandene av de to terneartene har gått tilbake. Men at mennesket endrer miljøet på en slik måte at det kan føre til negative konsekvenser for ternene er det liten tvil om. Både vår fiskeripolitikk, rømt farmmink og klimaendringer (om de er menneskeskapte eller ikke) må ta sin del av skylden for at ternene har vansker med å få fram avkom. Det er imidlertid gjort lite forskning for å belyse dette i Norge.

Rømt farmmink er utvilsomt et stort problem enkelte steder, og har ført til at ternene har forsvunnet fra mange gamle hekkelokaliteter. I Karmøy-området, Rogaland er det satt i gang et prosjekt der man driver systematisk uttak av

Det er først og fremst makrellterne Sterna hirundo vi har gode overvåkingsdata på i Norge. For de fleste fylker hvor vi har slike data går det dessverre i negativ retning for arten. Foto: Ingvar Grastveit.

villmink for å bedre hekkeforholdene for terner (og andre sjøfuglarter). Dette har hatt effekt lokalt (Fylkesmannen i Rogaland 2005). Tiltaket er imidlertid såpass arbeidskrevende at det er tvilsomt om det vil kunne gjennomføres for større geografiske områder. Langs enkelte deler av kysten (bl.a. i Trøndelag og Helgeland) virker det som om mink-bestanden har gått tilbake i de senere årene, og det spekuleres på om dette kan ha sammenheng med en sterkt økende oterbestand. Det kan være positivt for ternene om dette er tilfelle.

Habitatendringer kan ha både positive og negative effekter på ternebestandene. Gjengroing av hekkeplassene på grunn av naturlig suksesjon (og tap av beite) er sannsynligvis et problem i enkelte områder. Samtidig ser man ofte at ternene (kanskje spesielt makrellternene) kan ta i bruk «nye» hekkeplasser som industriområder, hustak etc.

Båttrafikk og folk som går i land i ternekolonier er utvilsomt et meget stort problem mange steder. Det er ikke alltid at det hjelper å verne hekkelokaliteter heller, i og med at ternene ofte flytter koloniene fra år til år. I

Buskerud har man derfor valgt å sette opp informasjonsskilter med anmodning om å vise hensyn til sjøfuglene i hekkesesongen framfor å innføre store restriksjoner på friluftslivet (Larsen m. fl. 2005). Dette er nok et meget effektivt tiltak, og bidrar forhåpentligvis til å sikre at folk har den nødvendige forståelsen for at man ikke bør oppholde seg i aktive ternekolonier, men heller finne seg en ubebodd holme i nærheten.

Den viktigste årsaken til at ternebestandene har gått tilbake mange steder langs norskekysten er sannsynligvis vedvarende næringsmangel over

Vedvarende næringsmangel over lengre tid er trolig den mest sannsynlige forklaringen på at terneartene går tilbake i antall langs store deler av kysten vår. Bildet viser voksne makrellterne. Foto: Frode Falkenberg.

lengre tid. Dette er spesielt tydelig i Nordsjø-området, der ternebestandene er kraftig redusert, og delvis har forsvunnet fra store områder, i løpet av de siste 25 årene. Om dette kan knyttes til noe spesielt fiskeri er usikkert, men tobis-fiskerierne, og sammenbruddet i tobisbestanden, har nok uten tvil vært en meget viktig faktor (S. Byrkjeland pers. medd.). Makrellternene har en mer allsidig diett enn rødnebbterne og antas derfor å være mindre utsatt for endringer i fødetilgang (for eksempel Mitchell m. fl. 2004). Når man likevel opplever at makrellternene går såpass mye tilbake som de har gjort i enkelte områder tyder dette på at næringstilgangen er svært dårlig. Det er et håp om at denne situasjonen skal bedres for Vestlandskysten, etter at Havforskningsinstituttet foreslår at tobisfisket ikke gjenåpnes i 2006. Vi får se om våre forvaltningsmyndigheter følger denne anbefalingen!

Litteratur

BirdLife International 2004. *Birds in Europe. Population estimates, trends and conservation status*. Cambridge, UK. BirdLife International. BirdLife Conservation Series No. 12.

Byrkjeland, S. 1999. Status for hekkende sjøfugl i Hordaland 1980-1998. *Fylkesmannen i Hordaland, MVA Rapport nr. 2/1999*.

Folkestad, A.O. & Loen, J. 1998. Hekkende sjøfugl i Møre og Romsdal – ein statusrapport. *Fylkesmannen i Møre og Romsdal, Miljøvernavdelinga. Rapport nr. 1998:4. 125s*

Fylkesmannen i Rogaland. 2005. *Status hekkende sjøfugl i Rogaland. Foreløpig rapport 5.12.2005*.

Günther, M. 2006. Terna – måkenes elegante kusine. *Vår Fuglefauna 29*: 12-15.

Larsen, B.H., Ree, V., Brandt, M. & Myrmo, K. 2005. Sjøfuglene i Steinsfjorden og Tyrifjorden. Resultater fra 10 års overvåking av hekkebestander og ungeproduksjon. *Fylkesmannen i Buskerud, Miljøvernavdelingen. Rapport nr. 2 – 2005. 36s*.

Larsen, T. 2005. Sjøfuglteljingar i Sogn og Fjordane i 2003 og 2004. Hekkefuglteljingar i sjøfuglreservata. *Fylkesmannen i Sogn og Fjordane Rapport nr. 11-2005. 47s*.

Lorentsen, S.-H. 2005. Det nasjonale overvåkingsprogrammet for sjøfugl. Resultater til og med hekkesesongen 2005. *NINA Rapport 97*: 49s.

Martinsen, O. 2002. Sjøfuglregistreringer på Østfoldkysten 1974-2001. *Fylkesmannen i Østfold, miljøvernadv., rapport nr. 1, 2002*: 22s + vedlegg.

Mitchell, P. I., Newton, S. F., Ratcliffe, N. & Dunn, T. E. 2004. *Seabird populations of Britain and Ireland*. T & A D Poyser, London.

Moy, F., Bekkby, T., Cochrane, S., Rinde, E. & Voegelé, B. 2003. Marin karakterisering. Typologi, system for å beskrive økologisk naturtilstand og forslag til referansenettverk. FoU-opdrag tilknyttet EUs

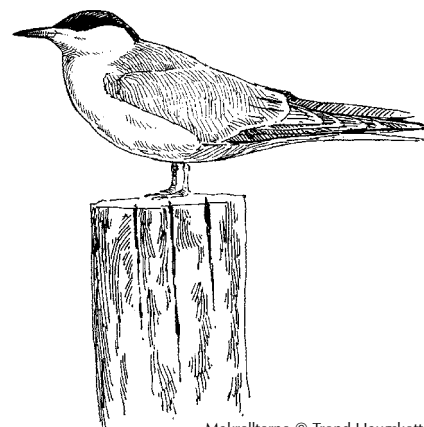
rammedirektiv for vann. *NIVA-rapport LNR 4731-2003*, 90pp.

Spikkeland, O.K. 1994. Rødnebbterne *Sterna paradisaea*. S. 248 i Gjershaug, J.O., Thingstad, P.G., Eldøy, S. & Byrkjeland, S. (red.). *Norsk fugleatlas*. Norsk ornitologisk forening.

Steel, C. i trykk. Sjøfugler i Aust-Agders skjærgård i hekketiden 2005. *Fugler i Aust-Agder Supplement nr. 2 2005*. 30s.

Walsh, P.M., Halley, D.J., Harris, M.P., del Nevo, A., Sim, I.M.W. & Tasker, M.L. 1995. *Seabird monitoring handbook for Britain and Ireland*. JNCC / RSPB / ITE / Seabird Group, Peterborough.

Forfatterens adresse: Svein-Håkon Lorentsen, NINA, Tungasletta 2, 7485 Trondheim. E-post: shl@nina.no

Makrellterne © Trond Haugskott